

*Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 21.05.2017*  
*Yayın Kabul Tarihi: 02.08.2017*

# Fıkra Çevirilerinde “Verilmek İstlenen Ders” Sorunu

## The Moral Problem in Joke Translations

Aylin SEYMEN

### Öz:

Bu çalışmada edebi bir tür olan fıkraların çevirisinde meydana gelen bazı sorunlar üzerinde durulmuştur. Ortaya çıkan sorunların birisi de fıkraların vermek istediği derslerin/mesajların aktarımı konusunda ortaya çıkmaktadır. Fıkralarda verilmek istenen mesajın da hedef dile aynı şekilde verilmesi gerekmekte, diğer bir ifade ile erek dilinin okuyucusu da aynı dersi alması beklenmektedir.

Bu düşüncelerden yola çıkarak söz konusu araştırmada Müjdat Kayayeli tarafından 2001 yılında Türkçeden Almancaya çevrilen Nasreddin Hoca fıkralarından rasgele 5 tanesi seçilmiş ve ilgili fıkraların Almanca çevirilerinde verilmek istenen dersin amaçlanan şekilde verilir verilmeyeceği ortaya çıkarılmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda, bu doğrultuda yapılan çevirilerin istenilen düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Fıkralar, Fıkra Çevirileri, Çeviribilim

\* Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, aseymen@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5028-6540>

**Abstract:**

This study focuses on some problems that have occurred in translation of joke, which is a literary genre. One of the emerging problems arising is the transmission of the message that is wished to transfer with jokes. The message to be delivered with jokes must also be transferred to the target language identically; in other words, the readers of target language are expected to get the same moral.

On the basis of these considerations, in this study 5 of Nasreddin Hoca's jokes, which were translated from Turkish into German in 2001 by Müjdat Kayayeli, were randomly selected and it was revealed whether the moral to be delivered in the German translations of the relevant jokes is given as intended.

As a result of the examination, it was concluded that the translation in this direction is not at the desired level.

**Keywords:** Jokes, Joke translation, Translation studies.

**Giriş**

Yıllar geçtikçe insanoğlunun dünyadaki yaşam tarzı da değişmektedir. Bu doğrultuda çağa ayak uydurmak adına teknik, bilimsel, ekonomik, kültürel ve edebi alanlarda yapılan çalışmalar da sürekli ve belli bir düzen içerisinde gelişerek devam etmektedir. Kaçınılmaz olan bu değişim sürecine rağmen, özellikle insanoğlunun toplumsal yaşamının düzenlenmesi açısından bazı olgular nesilden nesile aktarılmaya devam etmekte ve güncelliğini halen korumaktadır. Edebi bir tür olan fıkralar da geçen onca zamana rağmen dilden dile günümüze kadar ulaşmış ve halen yeni nesillere aktarılmaktadır.

Fıkralar, insanları güldürmek, eğlendirmek ve düşündürmek amacıyla kullanılmakta ve bu esnada genellikle komik kişilikler ana karakterler olarak resmedilmektedir. Fıkraların zekâ unsuru olduğu ve asıl amacının insanları güldürme ve eğlendirme olduğu belirten Koçak (2012: 94), fıkraların düşündürmeye yönelme gibi bir amaç taşıdığını da ifade etmektedir. Düşündürücü olma özelliğinin yanı sıra fıkraların bir ders verme, mesaj verme işlevinin olduğu da bilinmektedir. Verilmek istenen dersler, özellikle toplumun geleceğini oluşturan çocukların zihinlerinde yer edinebilmesi, onların toplum içerisinde uyumlu ve kurallara bağlı birer fert olabilmeleri için anlatımı basit ve anlaşılır bir şekilde sunulmaktadır. Bu nedenle her toplum, çocukluk yaşlarından itibaren yeni nesillerini genellikle bu tarz fıkralarla büyümektedir.

Fıkra kavramını kültürler ve milletlerarası açıdan ele aldığımızda ise, her ulusun her fıkraya gülmediği, diğer bir ifade ile her ülkenin farklı bir fıkra veya espri anlayışının olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu duruma dikkat çeken Le Goff da (1999: 43-44), gülme ve gülümseme eyleminin hem kültürel bir olgu hem de sosyal bir uygulama olduğundan söz etmektedir.

Buna özgünlüğe rağmen toplumlar kendi kültürlerini diğer toplumlara aktarma amacıyla fıkraları da yabancı dillere çevirmektedirler. Çeviri işleminin amacının erek dilde de eserin edebi değeri korumak olduğu bilinse de özellikle fıkra çevirilerinde “verilmek istenen ders” konusunun belli zorluklar doğurabileceği varsayımı ön plana çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile fıkra çevirilerinde amacın ilgili dilde de aynı dersin okuyucuya aktarılması olmalıdır. Çünkü “gösterge göndericide farklı, alıcıda farklı bir zihni tasavvura yol açıyorsa sağlıklı bir iletişimden söz edilemez” (Kalkan 2016: 201). Bu nedenle de fıkra çevirilerinin de ilgili ülkenin kültürel bağlamı göz önünde bulundurularak yapılması gerektiği fikri ortaya çıkmaktadır.

Lutz (1980: 2) da, fıkraları kültürel bir olgu, bir toplumun kültür üretimi olarak tanımlamakta ve ilgili kültürel değerlerin ana dilden erek dile çevirisinde, çevirmenin her iki dile de son derece hâkim olması ve ihtiyaç halinde kültüre mahsus durumları dolaylı ifadelerle aktarması gerektiğinin altını çizmektedir.

Bu düşüncelerden yola çıkarak aynı zamanda ders verme hedefi de olan Türk kültürünün ünlü fıkra karakteri Nasreddin Hoca fıkralarından rastgele seçilen beş fıkranın Almancaya yapılmış olan çevirisi analiz edilecektir. Örneklem olarak Müjdat Kayayerli tarafından 2001 yılında “Nasreddin Hoca der Türke, der die Welt zum Lachen bringt” adıyla Almancaya çevrilen ve Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından basılan kitap kullanılacaktır. Karşılaştırmalı ve betimsel yöntemin kullanılacağı araştırmada ilgili kitaptan rastgele seçilen beş fıkra analiz edilecek, verilmek istenilen ders ortaya çıkarılacak ve Almanca çevirisinde aynı dersin Alman okurlara ulaştırılıp ulaştırılmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

### **Fıkraların Analizi**

Bu başlık altında seçilen Nasrettin Hoca fıkralarının Türkçeleri ve Almanca karşılıkları verilecek, ilgili fıkralar vasıtasıyla “verilmek istenen dersin” erek dilde de anlaşılıp anlaşılmadığı tespit edilecektir.

### **Parayı Veren Düdüğü Çalar**

Hoca bir gün pazara giderken yanına gelen çocuklar, kendilerine pazarda düdük almasını isterler. Fakat bu çocuklardan biri hariç hiçbir çocuk para vermez. Pazar dönüşü Hoca’yı karşılayan çocuklardan, para veren düdüğü alıp öttüre öttüre arkadaşlarına nispet yapar. Bunun üzerine “Hani bizim düdüğlerimiz?” diye soran çocuklara Hoca, “Eee”, der, “Parayı veren düdüğü çalar.” (Kayayerli 2001: 22)

### **Wer Geld gibt, darf pfeifen**

Als unser Hoca einmal zum Markt fahren will, umringen ihn die Kinder und bitten ihn, ihnen von dort Pfeifchen mitzubringen. Aber mit Ausnahme eines einzigen Kindes gibt ihm niemand Geld mit. Unser Hoca kommt vom Markt zurück, trifft die Kinder und gibt demjenigen, das ihm Geld gegeben hat, ein Pfeifchen. Das Kind beginnt fröhlich zu pfeifen, während die anderen wartend dastehen und fragen: “Und unsere Pfeifchen?” – “Nun, meine Lieben” antwortete ihnen der Hoca, “Wer Geld gibt, darf auch pfeifen.” (Kayayerli 2001: 22)

“Parayı veren düdüğü çalar“ ifadesi Türk Dil Kurumu (TDK) Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde<sup>1</sup> Atasözü olarak sınıflandırılmıştır. Anlamsal olarak ise “para harcadığında insan istediğini elde edebilir“ anlamı adı geçen sözlükte yer almaktadır. Çeviri işlemi gerçekleşirken kaynak dilde yer alan bir atasözü veya deyim hedef dile varsa eşdeğer bir atasözü veya deyimle çevrilmesi, yerine kullanılabilir uygun bir ifadenin de olmaması durumunda açıklama kullanmak suretiyle ilgili işlemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yukarıda yer alan fıkranın ana kurgusunu ve vermek istediği dersi bir Atasözü oluşturmaktadır. Bu nedenle çevirmenden özellikle ilgili atasözünün çevrilmesine azami özen göstermesi beklenmektedir. Buna benzer durumlarda öncelikle eşdeğer bir atasözü aranmalı, yoksa uygun olan bir ifade ile eşleştirilmelidir. Bu da mümkün değilse ilgili atasözü açıklanarak yanıtlanmalıdır.

Yapılan fıkra çevirisi incelendiğinde bu durumun göz ardı edildiği ve bire bir bir ifade ile aktarıldığı görülmektedir. Bir atasözüne istinaden kurgulanan hikâyedeki söz konusu atasözünün Almanca bir eşdeğerliği veya uygunluğu olmadığı için burada çevirmenin bir açıklama yapması beklenirdi. Aksi halde Alman okuyucuda “verilmek istenen ders” anlaşılmayacaktır.

### **Tavşanın Suyunun Suyu**

Hoca'ya bir köylü bir tavşan getirir. Hoca da köylüyü, elinden geldiği kadar ağır lar, yedirir, içirir. Ertesi hafta köylü, yine gelir, “hani der, geçen hafta size tavşan getirdiydi”. Hoca, köylüyü konuklar, bir çorba içirir, karnını doyurur, getirdiğin tavşanın çorbası diye latife yapar. Bir hafta sonra birkaç köylü gelir; “on beş gün önce sana tavşan getirenin köyündeniz” derler. Hoca onları da ağır lar, konuklar, nesi varsa ortaya kor. Hafta başında birkaç köylü daha gelir. Bu konuklara da, “kimlersiniz” diye sorar. Onlar da “sana tavşan getiren köylünün komşusunun komşusu yuz” derler. Hoca onların önlerine bir tas duru su getirir. Köylüler şaşırırlar, “bu ne efendi?” derler. Hoca da “tavşanın suyunun suyu” der. (Kayayerli 2001: 46)

### **Kaninchensuppe**

Ein Bauer brachte dem Hoca ein Kaninchen Der Hoca nahm den Bauern ehrenvoll auf und bewirtete ihn reichlich. Nach einer Woche kam der Bauer wieder und sagte: “Ich brachte Ihnen letzte Woche ein Kaninchen.” Der Hoca bewirtete den Bauern, reichte ihm Suppe, bis er satt wurde und machte einen Scherz, dass die Suppe von dem Kaninchen sei. Nach einer Woche kamen einige Bauern und sagten: “Wir sind aus dem Dorf des Bauern, der euch vor 15 Tagen ein Kaninchen brachte.” Der Hoca bewirtete auch sie, gab alles, was er hatte. Nicht einmal eine Woche verging, da kamen erneut Bauern aus demselben Dorfe. Der Hoca bewirtete auch diese und fragte, wer sie seien: “Wir sind Verwandte des Verwandten, der euch das Kaninchen brachte.” Der Hoca brachte ihnen eine Tasse kristallklares Wasser. Die Bauern wunderten sich und fragten: “Was ist das, Herr Hoca?” Der Hoca antwortete: “Das Wasser des Wassers von dem Kaninchen.” (Kayayerli 2001: 46)

<sup>1</sup> [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_atasozleri&view=atasozleri](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri)

Bu örnekte de başka bir söz sanatı olan “deyim” türünden yola çıkılarak bir fıkra kurgulanmıştır. Deyimler “gerçek anlamı dışında kullanılan en az iki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu dil birlikleri” (Yeşil 2014: 128) olarak literatürde kendisine yer bulmaktadır. Yukarıda atasözlerinin çevirisi konusunda ortaya çıkabilecek sorunlar bahsi deyim çevirileri için de söz konusudur. Bu çevirilerde de aynı hassasiyetin gösterilmesi beklenmektedir. “Tavşanın suyunun suyu” deyimini de TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünde<sup>2</sup> yer almakta ve “iki şey arasındaki ilginin çok uzak olduğunu anlatan bir söz” olarak tanımlanmaktadır.

Fıkra çevirisinde “tavşanın suyunun suyu” deyimine karşılık kullanılan “das Wasser des Wassers von dem Kaninchen” ifadesi Almanca bir deyim olmayıp, motamot bir çeviri yöntemi ile doğrudan Almancaya aktarılmıştır. Bu fıkranın da ana unsurunu oluşturan deyim arkasında yatan ifadeyi ve anlamı bilemeyen okuyucu, çıkarılması gereken dersin de ne olduğunu anlayamayacaktır.

### Fark Var

Bir gün Hoca’ya sormuşlar:

“Hocam, bir adam karısını öperse orucu bozulur mu?”

Hoca şu cevabı vermiş:

Yeni evlenmişlerse bozulur, ama ikinci senede bilmem. Üçüncü senede ha bir tahtayı öpmüş, ha karısını, o zaman orucu bozulmaz. (Kayayerli 2001: 56)

### Es gibt Unterschiede

Jemand fragte den Hoca:

“Mein Hoca, wird das Fasten unterbrochen, wenn jemand seine Frau küsst?”

Darauf entgegnete der Hoca:

“Das Fasten wird abgebrochen, wenn beide seit kurzem verheiratet sind. Ich kann nicht wissen, was im zweiten Jahr passiert. Aber im dritten Jahr ist es schließlich egal, ob er seine Frau oder ein Stück Holz küsst. Deshalb wird das Fasten dann nicht unterbrochen. (Kayayerli 2001: 56).

Ünlü çeviri bilimci Koller (2011: 9) çeviri yaparken ortaya çıkabilecek çeşitli sorunları kitabında belirtmektedir. Bu sorunlarının bazılarının kaynak ve hedef dilin yapısal özellikleri ve dilsel normlarla alakalı olduğunun altını çizmektedir.

Koller’e göre, kültürel farklılıkların üstesinden gelebilecek iki tip ideal «çeviri tutumu» vardır: Bunlar “aktaran çeviri” ve “uyarlamalı çeviri” işlemleridir. “Aktaran çeviri” kaynak dil metninde yer alan kültüre özgü olan deyim ve atasözlerini olduğu gibi hedef dile iletmeye çalışmaktadır. “Uyarlamalı çeviri” ise, kaynak dilin kültürüne özgü olarak belirlenen metin öğelerini hedef dilin kültür öğeleri ile yer değiştirerek gerçekleştirmektedir. Buna göre, aktarılan çeviri, hedef metninde

<sup>2</sup> [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_atasozleri&view=atasozleri](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri)

olduğu gibi, kültüre özgü kaynak dil öğelerini iletmeye çalışırken, uyarlamalı çeviri, kaynak metinlerini hedef dil bağlamında asimile etmeye çalışmaktadır (Koller 2011: 54).

Yukarı da yer verilen “Fark Var” adlı fıkrada Türk kültürüne ve İslam dinine ait olan ve bu çerçevede kuralları olan “oruç” ibadeti konu edilmiştir. Oruç ibadeti Almanların çoğunun mensup olduğu Hristiyanlık dininde de olmasına rağmen kural ve kaideleri oldukça farklıdır. Bu durumu bilmeyen Alman okuyucu öpme eylemi ve orucun bozulması arasında bir bağ kuramayacaktır. Çeviri eylemi gerçekleşirken Koller’in yukarıda bahsettiği her iki çeviri tutumunun da dikkate alınmadığı görülmektedir.

### **Göl Maya Tutar Mı?**

Hoca elinde yoğurt kâsesi kaşık kaşık göle yoğurt atarken, ne yaptığını soranlara:

- Göle maya katıyorum, der.

- Hocam göl hiç maya tutar mı? Diye şaşırarlara:

- Tutmayacağını ben de bilirim. “Ama düşünün ya bir tutarsa” diye cevap verir. (Kayayerli 2001: 119)

### **Kann man dem See zum Gären bringen?**

Unser Hoca kauert am Seeufer, und die Leute beobachten, wie er aus einem Joghurtgefäß Löffel in den See rührt. “Ich will aus dem See Joghurt machen und ihn zum Gären bringen!” antwortet er den Neugierigen Fragen. “Aber Hoca, das geht doch nicht! Aus einem See kann man doch nicht Joghurt machen!”

“Ich weiß wohl, dass man das nicht kann!” meint unser Hoca, “Aber was, wenn es mir doch gelingt?” (Kayayerli 2001: 120)

Umutları hiçbir zaman yitirmemek gerektiğini mesajını aktarmakta olan söz konusu hikâyenin çevirisinde de bazı sorunlarla karşılaşmaktayız. Hikâyenin çevirisinde aynı mesajın Alman okuyucuya da aktarılması gerekmektedir. Buna rağmen hikâyenin Almanca çevirisi incelendiğinde, yoğurt mayalamanın Alman kültüründe karşılığı olmamasından dolayı ilgili metin anlaşılamayacak, dolayısıyla da verilmek istenen mesaj algılanamayacaktır.

### **Ye Kürküm Ye!**

Davet edildiği bir ziyafete eski elbiseleri ile giden Hoca’ya kimse itibar göstermez. Bir fırsatını bulup evine gider, samur kürkünü ve yeni elbiselerini giyip geldiğinde, Hoca’yı baş köşeye oturturlar. Herkesten bir iltifat, bir ikram. Hoca da kürkünün eteklerini sofraya uzatıp “Ye kürküm ye” der. (Kayayerli 2001: 120)

### **Iss, mein Pelz, iss!**

Nasreddin Hoca erscheint zu einer Einladung in alten Kleidern. Er bleibt unbeachtet, niemand erweist ihm Ehre. Bei der ersten sich bietenden Gelegenheit vers-

chwindet er nach Hause. Mit einem Zobelpelz und neuen Kleidern kehrt er zurück. Jetzt wird er mit einem Mal an den Ehrenplatz geführt und von allen Seiten mit liebenswürdigen Komplimenten und ehrenvoller Bewirtung bedacht. Plötzlich beobachten die Gäste, wie er den Zipfel seines Pelzes über den Teller halt und dabei spricht; “Iss mein Pelzmantel, iss”. Erstaunt fragen ihn die Leute, was das denn zu bedeuten habe. Der Hoca antwortet ihnen: “Da Eure ehrenvolle Aufnahme offenbar doch nur meinem Pelzmantel galt, ist es nur recht und billig, wenn dieser auch isst.” (Kayayerli 2001: 121)

Türk Dil Kurumunun Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü incelendiğinde “ye kürküm ye!” ifadesinin “deyim” olarak yer aldığı görülmektedir<sup>3</sup>. “Gösterilen saygının kişiliğe değil, giyim kuşam düzgünlüğüne olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz” olarak adı geçen sözlükte tanımlanan söz konusu deyim vermek istediği ders, hikâyenin anlatıldığı zamanın üzerinden yüzyıllar geçse de halen güncelliğini koruması bakımından da ayrı bir önem arz etmektedir. İnsanların dış görünüşleri, kıyafetleri, mevkileri veya mülkleri ile değerlendirilmemesi gerektiği fıkranın da başlığını oluşturan bir deyimle ifade edilmiştir.

Söz konusu fıkranın Almanca çevirisinde ise “ye kürküm ye!” deyiminin kelime kelimesine aktarıldığını görmekteyiz. Söz konusu deyim içeriğini bilmeyen okuyucu bu fıkrayı okuması neticesinde de “verilmek istenen dersi” anlayamayacaktır.

## Sonuç

Milletlerin kültürlerine istinaden şekillenen fıkralar her ne kadar toplumların öz kültürlerini ve geleneklerini yaşatmak amacıyla kullanılıyor olsa da farklı kültürlerle tanıtma ihtiyacı ortaya çıkmakta ve bu işlem de çeviri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Çeviri eyleminin en önemli gereksinimlerinden birisi de eserin edebi değerinin çevirmen tarafından korunmasıdır. Çevirmen sadece var olanı çevirmeli, eserin edebi değerini ne düşürmeli ne de yükseltmelidir. Bu esnada beklenen ise aynı duygu be düşüncelerin erek metin okuyucusunda da uyandırılmasıdır.

Bu esnada ortaya çıkan sorunlardan birisi de bir kültürde olup diğer kültürde olmayan ifadelerin çevrilmesi hususudur. Çeviri teorisyenleri bu tip durumlarda varsa eş değer bir ifade, yoksa uygun bir ifade, o da olmuyorsa söz konusu durumu açıklayan bir aktarım yapılması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Fıkra türünün özelliklerinin birisi de bir mesaj ya da ders niteliği taşımalarıdır. Bu durumda da çevirmenlerin karşılıklı kültür farklılıkları çıkmakta ve çevirmenler hedef okuyucu kitlesine de aynı dersleri iletilmesi gerekmektedir. Yaptığımız inceleme neticesinde çevirmenin Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan kültürel ifadeleri ve alınması gereken dersleri tam olarak erek kitleye ilemediği sonucuna varılmıştır.

<sup>3</sup> [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_atasozleri&view=atasozleri](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri)

Aynı zamanda toplumların hazineleri konumunda da olan fıkraların yabancı kitlelere çevirisinin çeviri bilimin ön gördüğü şekilde yapılması, öz kültüre hizmet açısından da değer taşımakta ve önem arz etmektedir.

**Kaynakça:**

KALKAN, Kazım, (2016), “Türk ve Alman Edebiyatında Edebi Metinlerin Sınıflandırılmasında Kullanılan Üst Başlıkların Karşılaştırılması”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi**, V, 15: 199 -212.

KAYAYERLİ, Müjdat, (2001), “*Dünyayı Güldüren Türk Nasreddin Hoca / Nasreddin Hoca der Türke, der die Welt zum Lachen bringt*”, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KOÇAK, Muhammet, (2012), “Türker Hakkında Irkçı Alman Fıkraları“, **Gazi Türkiyat Dergisi**, 11: 93-99.

KOLLER, Werner, (2011), “*Einführung in die Übersetzungswissenschaft*”, Tübingen: A. Franke.

LE GOFF, Jacques, (1999), Lachen im Mittelalter. In: Bremmer, J. & Roodenburg, H.: **Kulturgeschichte des Humors. Von der Antike bis heute**, Darmstadt: Primus.

RÖHRICH, Lutz, (1980), **Der Witz. Seine Formen und Funktionen**. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

YEŞİL, Yılmaz, (2014), “Bir gelenek, bir deyim: mürekkep yalamak“, **Türkbilig**, 28: 127-132.